

Integráció és önállóság – a valódi stratégia

Külgazdaság–stratégia–integráció. Emlékkonferencia Kozma Ferenc születésének 75. évfordulója alkalmából

A Magyar Tudomány Napja múlt évi rendezvénysorozata keretében 2006. november 23-án méltó és színvonalas konferenciával emlékeztek meg kollégái és tisztelői Kozma Ferenc munkásságáról és annak időszerűségéről.¹ A konferencia címe Kozma Ferenc munkásságának sarokpontjait mutatja. A konferencia hármas célt tűzött ki maga elé: egyfelől a külgazdasági stratégia aktuális elméleti-módszertani problémáinak az összefoglalását, másfelől az aktuális magyar külgazdasági stratégia kulcselemeinek a megvitatását, és mindezt Kozma Ferenc szellemi hagyatékának tekintetében. A konferenciát Blahó András, a rendező világgazdasági tanszék vezetője elnökölte. Trautmann László, a Közgazdaságtudományi Kar dékánja, egyben a mikroökonómia tanszék vezetője a globalizálódó világrend új közgazdaság-elméleti jellemzőiről beszélt. Szentés Tamás akadémikus a nemzetközi gazdaságtan szemléletét elemezte kritikailag az oktatásra szánt könyvek alapján. Őt követte Nováky Erzsébet tanszékvezető egyetemi tanár, az akadémia jövőkutatási bizottságának elnöke, aki a jövőkutatási metodológia új vonásait vázolta fel. Az első részt Gáspár Tamás egyetemi docens zárta, aki Kozma Ferenc munkásságának tapasztalatait foglalta össze könyvei, cikkei, interjúi alapján. A konferencia második fele a mai magyar gyakorlat felé fordult. Az aktuális magyar külgazdasági stratégia alapjait és irányait Majoros Pál főiskolai tanár tekintette át, aki néhány megfontolást is ajánlott a további stratégiához.

A konferencia az aktuális magyar helyzetet és Kozma Ferenc munkásságát négy dimenzióban szemlélte, amelyek mindegyik előadó esetében valamilyen formában megjelentek: a közgazdaság-elmélethez, a gyakorlati tapasztalathoz, a stratégiai előrelátáshoz és az oktatáshoz-neveléshez való viszonyában. Az egymásba fonódó előadások lényegében két nagyobb kérdéskörben találkoztak: az egyik a *szabad gondolkodás és az elkötelezettség* problémaköre, a másik a *kultúra és a gazdaság* viszonya.

Figyelemre méltó, hogy mindegyik előadó azzal kezdte: Kozma Ferenc nyitott szellemiségét kívánja követni. A nyitottság mind személyiségében, mind pedig munkásságában központi helyet foglalt el. Hozzájárulása a külgazdaság-elmélethez többek között az *optimális nyitottság* fogalomkörben jelentős. A nyitottságnak való elkötelezettség összekapcsolása a nyitottság határaival való szembenézéssel komoly elméleti-gyakorlati vitát váltott ki a nyolcvanas évek elején. A tétel lényege az, hogy a külgazdasági kapcsolatrendszer szerkezeti és kereskedelempolitikai nyitottsága transzferált és indukált előnyökön keresztül gazdagítja az országot – de csak egy, a többi között az árfolyamok által meghatározott pontig; azon túl már jövedelemkiáramlást és szerkezeti roncsolódást okozhat. A kapcsolatok szabadsága sohasem jelentheti a gazdaságra és politikára ható külső erőterekben való feloldódást. Vagyis a sokoldalú partneri és szerkezeti kapcsolódás által hordozott előnyöket és gazdagságot akkor lehet kihasználni, ha az alá van rendelve az ország hosszú távú felemelkedésének.

¹ Házigazdája a világgazdasági tanszék volt, a szervezésben a Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Karának Gazdaságdiplomácia Intézeti tanszéke vállalt szerepet.

Érdemes ezt a gondolatot szélesebb értelemben kiterjeszteni! Arról van szó, hogy a Kozma Ferenc öröksége szellemében a szabad gondolkodásnak is van „optimális nyitottsága”: a határokat a közösségben élő társadalom emberi körülményeinek nagy távlatra és mindennapi érvényesítése jelöli ki. Erről gondolkodni és sokszínű véleményt megfogalmazni szabadon lehet – de a humánus vagy fenntartható társadalmi modellekkel szemben gondolkodni nem lehet. És fordítva: az elkötelezettség sohasem doktriner, ha a humánus társadalom képe és mindenkor tartalma a szabad gondolkodásban állandóan az aktuális körülmények szerint módosul. A tudományos alázat (Szentés Tamás) éppen a nyitott, ugyanakkor elkötelezett szellemiség kettőssége: a nézetek, tanítások állandó újrafogalmazása – de mindig ugyanazon élhető jövő és jelen érdekében. Az egyetemnek is ilyen értelemben lényege a szabad gondolkodás (Trautmann László), mert a gondolat szabadsága csak az egyetemességgel, a társadalmi emberi élet időben és térben való fenntarthatóságával együtt érvényesülhet. Ezért kiemelt jelentőségű a hallgatók számára Szentés Tamás kritikája is: a tudást várják, a tudásban megjelenő elkötelezettséget azonban mindenkinek magának kell *szabadon* megfogalmaznia! A szabad gondolkodás nemcsak lehetőség, hanem egyben kötelesség is. Ez rejlik Kozma Ferenc fő műve, a Külgazdasági stratégia² mottója mögött is: „nem tanítok, csak úgy elmondom”.

A fenti kettősséget fogalmazza meg a jövőkutatás módszertani keretei között az a fordulat, hogy a jövőről alternatívákban kell gondolkodni, és a participativitás jegyében elfogadható jövőváltoztatásokat kell megfogalmazni (Nováky Erzsébet). Az alternatív megoldások a szabad gondolkodás megjelenési formái, a határokat azonban csak a közösség által elfogadható változások jelölik ki.

Gáspár Tamás globális regionalizmusnak nevezte azt a kívánatos külső környezetet, amelybe Kozma Ferenc munkásságának esszenciáját sűrítette. A globális regionalizmus a szabadság és elkötelezettség ikerfogalmának világgazdasági vetülete. A fogalom azt a humánus szerkezetet takarja, amelyben a centrumpozíció több centrumhelyzetben lévő régióban jelenik meg. A centrum jelen esetben biztonságpolitikai jellegű hatalmi pozíciót jelent, amelynek lényege a globális fennmaradás hosszú távú érdekeinek való *elkötelezettség* szerint alakított jelen idejű világgazdasági áru- és pénzügyi szerkezet. Miután a centrum itt csak funkció, úgy kellene érvényesülnie, hogy ne koncentrálódjon egy helyen, egy térben elkülöníthető centrumban, hanem a regionális terek együttműködésében oldódják fel.

A másik kérdéskör, amely körül az előadások szerveződtek: a kultúra és a gazdaság viszonya. Kozma Ferenc munkásságában fokozatosan bontakozik ki az életmű központi gondolatának számító *latens fejlettség* és a *gazdaság kulturális szemlélete*. Mindegyik műve a kultúra primátusát fejt ki a gazdasághoz képest: szerinte a külgazdaság stratégiai megfontolásait minden esetben a humánus társadalomeszmének kell vezérelnie, ugyanakkor a stratégia hatékonyság alapú döntései – ahol maga a hatékonyság is stratégiai dimenziót kap! – feltételei az élhető jövőnek. A latens fejlettség a kultúra és gazdaság torz arányai közötti fejlődési feltételeket vizsgálja, a gazdaság kulturális szemlélete pedig a kettő harmóniájáról szól (Gáspár Tamás).

Erre a gondolatra rímel a pszichológiából származó „konstruktív agresszió” jelensége is (Nováky Erzsébet). A konfliktusnak – amely a gazdasági versenynek szintén sajátja – ugyanis van építő jellege is, amelynek azonban feltétele a résztvevők rombolástól mentes szándéka. A technikai-piaci kérdések, beleértve ezek jövőalternatíva-konfliktusait, nem mondanak ellent a hosszú távú fenntarthatóságnak. A piac túléli az egyéni, rövid távú érdek szellemiségét – feltéve, hogy alárendelődik a kulturális, értékközpontú irányításnak, amely viszont a stratégia lényege.

² Aula Kiadó, Budapest, 2001.

E harmónia keresése valamennyi korszakra jellemző. A 21. század fordulóján ezt foglalhatja magába a „méltányos lapos szerkezet”, amelyben újraértelmeződik a verseny és a konfliktus (Trautmann László). A fogalom az egyoldalúan hierarchikus rendszerek lelapítására utal, vagyis a versenyelv középponti szerepére úgy, hogy az a méltányosság szerint szerveződik. Ennek a globális újrendeződésnek lényege, hogy a termelők és fogyasztók nem válnak intézményesen szét, vagyis a vállalat háztartásszerűen működik: a vezetés-szervezés elsődleges „tárgya” a vállalatban is a közösség, a végrehajtó fizikai munka helyét egyre inkább felváltja a részt vevő szellemi munka, miközben a gazdasági tevékenységben megjelenik a társadalmi felelősség. A Majoros Pál által felvázolt külgazdasági stratégia is a kulcsfogatok mentén kapcsolódik a világ különböző régióihoz, ami a hazai lakosság számára társadalmi szerveződési, munkamegosztási kérdés, csakúgy, mint ahogy hatékonysági mérlegelések eredménye.

A gazdaság kulturális szemlélete azonban nem magától jön létre: a latens fejlettség nagyon hosszú időszak kemény stratégiai munkájának eredménye, amelyben központi helyet foglal el az új generációk nevelése. A külgazdasági kérdések tekintetében különösen lényeges a közgazdasági oktatás, ami ismét felveti, hogy a módszertani, értéksemleges stúdiumok *mellett* a közgazdaságtan – eredeti szelleméhez visszatérve – világnézeti és jogi alapot kapjon (Trautmann László). Ugyanezt fejt ki Szentés Tamás a standard(izált) tankönyvekről szólva, amelyek legfőbb hibája a valóságidegenségük. Ugyanoda lyukadunk ki – amit egyébiránt Kozma Ferenc is vallott oktatóként: a nevelés nem módszertani és hatékonysági, hanem kulturális kérdés.

A konferencia címe (Külgazdaság–stratégia–integráció) is tágabb értelmezést nyer az életmű és aktualitásai ismeretében. Kozma Ferenc munkásságának központi eleme az *integráció*, amely több, mint gazdasági-politikai összefonódás más országokkal. Kozma két okból kezdte pályáját az integrációkutatással (először a nyugati, majd a keleti kezdeményezéssel). Egyfelől a nemzetközi munkamegosztás háború utáni új, hálózatosodást mutató jellege miatt, amitől ő a kooperáció és a nagy távlatú gondolkodás kényszerű kialakulását várta. Másfelől a „méret alatti”, félperiferikus gazdaságok számára csak az integráció által biztosított regionális előnyök és politikai „egységfront” jelenthette a nemzetközi munkamegosztásba való előnyös beilleszkedés lehetőségét. Vagyis a kozmai életműben az integráció a humánus társadalom kialakításának aktuális megjelenése. A *külgazdaság* a konkrét társadalom viszonyainak és érdekeinek a megjelenítése. A humánus társadalom képe ugyanis sohasem lehet elvont – élő emberekről és azok konkrét termékeiről, partnereiről van mindig szó. A *stratégia* pedig maga az úton maradás: a humánus társadalom iránti rugalmas elkötelezettség, annak tájékoztató pontként való megtartása állandóan változó körülmények, és ebből következően állandóan változó társadalmi tartalmak között.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a konferencia Kozma Ferenc örökségében kettőséget fogalmazott meg üzenetként az aktuális külgazdasági stratégia számára. Egyfelől azt, hogy az ország stratégiai megfontolásaiban mindig a globális, értsd, a globálisan élehető világ érdekeit kell érvényesíteni – így kerülhető el, hogy az ország ne csússzon a nacionalizmusba, hiszen az mindig kizáró jellegű. Másfelől a globális érdekek iránti elkötelezettségben mindig az ország érdekeit kell megfogalmazni – így kerülhető el az, hogy az ország ne oldódjon fel környezetében, hanem területileg és stratégiaileg is meghatározott, egyedi legyen az emberséges jövő építésében.

A konferencia anyagai hamarosan tanulmánykötetben jelennek meg.

Gáspár Tamás